

УДК 343:144(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.30>

Олег Володимирович Родюк,

Харківський національний університет внутрішніх справ (аспірант);

 <https://orcid.org/0009-0002-3020-3979>,

e-mail: kafedraKSE@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті досліджено правові підстави та практичні аспекти залучення спеціаліста до проведення допиту на стадії досудового розслідування. Розглянуто особливості участі спеціаліста, його основні завдання як на підготовчому етапі, так і під час самого допиту. Особливу увагу приділено впливу компетентності спеціаліста на повноту й достовірність отриманої інформації, а також урахуванню індивідуальних психофізіологічних особливостей особи, яку допитують. Проаналізовано наукові підходи до цієї проблеми та обґрунтовано необхідність міждисциплінарної взаємодії в процесі розслідування кримінальних правопорушень, зокрема між криміналістичною наукою та юридичною психологією.

Ключові слова: спеціаліст, допит, досудове розслідування, спеціальні знання, криміналістика, доказова інформація, юридична психологія, залучення спеціаліста.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Ефективність допиту на стадії досудового розслідування багато в чому залежить від якості зібраної інформації, об'єктивності її сприйняття та правильної інтерпретації. Проте в процесі допиту можуть виникати різні труднощі, пов'язані з психологічними, фізіологічними та комунікативними особливостями особи, яку допитують. Для забезпечення повноти й достовірності отриманих даних виникає потреба в залученні спеціалістів – психологів, криміналістів, лікарів, викладачів або перекладачів – до такої слідчої дії, як допит. Попри наявність правових підстав для залучення спеціалістів, у практиці кримінального судочинства залишаються дискусійними питання щодо ступеня їхнього впливу на процес допиту та меж їхньої компетенції. Відсутність чітких механізмів взаємодії слідчого із залученим спеціалістом може знизити ефективність допиту й призвести до втрати важливих доказів. Тому актуальним є вивчення особливостей залучення спеціалістів до підготовки та проведення допиту.

Стан дослідження проблеми

Питанню залучення спеціаліста до допиту присвячені наукові праці А. Амеліної, В. Гусевої, В. Коваленка, О. Кравченка, О. Самойлової, В. Стратонова, І. Пририга, О. Шрамка, М. Щербаковського, В. Яремчук та ін. Науковцями досліджувалось використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, зокрема на етапі досудового розслідування. Особливу увагу приділено ролі спеціалістів у процесуальних діях, зокрема під час допиту, а також правовим та організаційним аспектам їх залучення. Дослідниками проаналізовано вплив спеціальних знань на встановлення об'єктивних обставин справи, достовірність отриманих показань і ефективність слідчих дій. У науковій літературі розглянуто взаємодію слідчого зі спеціалістами різних галузей науки – криміналістики, психології, медицини, філології, інформаційних технологій тощо. Розглянуто методи, що дають змогу враховувати індивідуальні особливості особи, яку допитують, установлювати з нею психологічний контакт і підвищувати інформативність допиту. Однак, попри наявні напрацювання, у теорії та практиці залучення спеціаліста до допиту досі існують спірні питання, які потребують подальшого обговорення.

Мета і завдання дослідження

Мета запропонованої статті – розглянути правові підстави залучення спеціаліста до допиту у кримінальному провадженні, з'ясувати основні напрями його участі, а саме підготовчий етап та етап безпосереднього проведення допиту; виокремити проблемні питання, які можуть виникнути під час цієї слідчої дії.

Задля досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі *завдання*: проаналізувати кримінально-процесуальне законодавство та визначити підстави участі спеціалістів у кримінальному провадженні; опрацювати наукову літературу, присвячену участі спеціаліста в підготовці та проведенні допиту; дослідити роль спеціаліста, його можливості та обмеження на різних етапах допиту; розглянути критерії залучення спеціаліста, методи взаємодії з особою, яку допитують, а також вплив допомоги спеціаліста на достовірність та повноту отриманої інформації.

Наукова новизна дослідження

Проведене дослідження є комплексним аналізом правових, організаційних і методичних аспектів залучення спеціалістів до підготовки та проведення допиту у кримінальному провадженні. Визначено й систематизовано загальні функції спеціалістів у процесі допиту. Розглянуто ключові аспекти взаємодії слідчого та спеціаліста на підготовчому етапі й під час самого допиту, що сприяє підвищенню достовірності отриманої інформації.

Виклад основного матеріалу

Участь спеціаліста у кримінальному судочинстві є однією з форм використання спеціальних знань, які застосовуються для допомоги слідчому у формуванні слідчих версій, проведенні слідчих дій та слідчого експерименту у кримінальному провадженні. Найчастіше до проведення допиту залучаються спеціалісти з різних галузей науки, а саме педагоги, лікарі, перекладачі, психологи, поліграфологи, економісти, спеціалісти з інформаційних технологій та ін.

На думку О. Шрамка, спеціальні знання, що використовуються під час розслідування злочинів, охоплюють як науково-практичні відомості, так і навички, якими володіють спеціалісти. Ці знання мають відповідати сучасному рівню розвитку відповідних галузей науки, що застосовуються слідчими та судовими органами в процесі розгляду кримінального провадження [1].

У наукових дослідженнях розглядається як процесуальна, так і непроцесуальна форми використання спеціальних знань.

На думку А. Амеліної, процесуальна форма застосування спеціальних знань є найважливішою та найефективнішою, оскільки вона регламентована законодавством та має юридичне підґрунтя [2].

О. Самойленко, враховуючи положення чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), виокремлює три процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. До першої форми науковиця відносить залучення спеціаліста для надання письмової консультації, до другої – залучення фахівців для надання технічної підтримки під час проведення процесуальних дій, до третьої – судову експертизу, проведення якої здійснює експерт. До непроцесуальних форм, на думку О. Самойленко, належать усне консультування спеціаліста зі слідчим та усні консультації при перевірці оперативної інформації про підготовку або вчинення злочину. Вчена акцентує увагу на тому, що використання спеціальних знань у консультативній формі не є доказовою базою, проте може мати тактичне значення, а також бути корисним для формування версій у процесі розслідування правопорушення [3].

Відповідно до ст. 71 КПК України спеціаліст у кримінальному провадженні – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних та інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок. Він може бути залучений для надання консультацій у кримінальному провадженні, зокрема для забезпечення технічної підтримки, відбору зразків для проведення судової експертизи, фотографування,

складання схем тощо¹. Крім того, хоча у ст. 71 КПК України прямо не визначено форму надання консультацій спеціалістом, на практиці вони можуть надаватися як усно, так і письмово – у вигляді довідок, пояснень або висновків – на запит слідчого.

Письмові пояснення спеціаліста, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України, у подальшому мають бути долучені до протоколу слідчої дії².

Згідно з ч. 1. ст. 226 КПК України допит неповнолітньої або малолітньої особи відбувається у присутності її законного представника, психолога або педагога, а за необхідності – лікаря³. Педагог і психолог розглядаються як спеціалісти, залучені для забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх осіб, створення сприятливих психологічних та освітніх умов під час проведення допиту.

Відповідно до ч. 3 ст. 224 КПК України в разі необхідності до участі в допиті запрошують перекладача⁴. Варто зазначити, що чинне законодавство України не передбачає такої окремої категорії спеціаліста, як сурдоперекладач, під час допиту. Водночас на практиці сурдоперекладання застосовується у випадках, коли необхідно забезпечити ефективну комунікацію з особами з порушенням слуху. Це відповідає загальним принципам доступності правосуддя, закріплені у Конституції України та міжнародних стандартах прав людини, які вимагають створення належних умов для таких осіб під час кримінального провадження.

Найчастіше спеціальні знання та залучення спеціаліста в тій чи тій науковій галузі використовуються під час допиту.

Допит є однією з найпоширеніших слідчих дій. З погляду кримінального процесу та криміналістики допит – це процес отримання доказів, а з позиції юридичної психології – специфічний вид спілкування між особою, яка допитує, та особою, яку допитують.

Допит є процесом комунікації між слідчим і допитуваним, проте їхні цілі часто не збігаються. Слідчий прагне отримати достовірні відомості для розкриття правопорушення, тоді як підозрюваний зазвичай намагається приховати відому йому інформацію, щоб уникнути відповідальності.

Під час допиту потерпілого також можуть виникати певні нюанси: під впливом стресу він може не пам'ятати окремих деталей або,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.03.2025).

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

навпаки, перебільшувати під час надання інформації; намагатися приховати дані з певних причин, а також відмовитися від дачі показань.

Допит свідка кримінального правопорушення є одним з важливих процесів у його розкритті. По-перше, необхідно знайти свідка, який дійсно бачив подію та за власним бажанням братиме участь у кримінальному провадженні. По-друге, свідок не повинен бути зацікавленим у розвитку подій: він не має ставати на бік жодної зі сторін – ані підозрюваного чи обвинуваченого, ані потерпілого. Завдання свідка полягає в наданні правдивої інформації у справі. По-третє, слід звертати увагу на психоемоційний стан свідка. Іноді свідками стають особи, які насправді не бачили, як відбувалося правопорушення, а лише спостерігали незначні деталі або чули про подію з чужих слів. По-четверте, і, на наш погляд, найважливіше та найскладніше – трапляються випадки, коли свідком виявляється сам правопорушник. Іноді особа нав'язується на роль свідка і свідомо надає неправдиву інформацію з метою заплутати слідство.

У деяких випадках проведення допиту є неможливим без залучення фахівців, зокрема коли особа, яку допитують, використовує специфічну термінологію, намагаючись заплутати слідчого. У такій ситуації доцільно запросити спеціаліста з відповідної наукової галузі.

Для допомоги слідчому у встановленні довірливих стосунків із допитуваним залучається спеціаліст, передусім психолог. Ефективність допиту неможлива без налагодженого психологічного контакту. На думку В. Стратонова, важливо зауважити, що термін «психологічний контакт» позначає позитивний емоційний зв'язок, заснований на спільності інтересів і збігу цілей учасників спілкування. Однак у стосунках між слідчим і підозрюваним або обвинуваченим такі спільні інтереси переважно відсутні, а цілі часто є протилежними. Тому доцільніше використовувати термін «комунікативний контакт», який точніше відображає специфіку взаємодії слідчого з учасниками кримінального провадження. Встановлення комунікативного контакту характеризується активізацією емоційного сприйняття теми розмови, що сприяє підвищенню психологічної залученості сторін. Науковець наголошує, що така взаємодія не є рівноправним діалогом: допит ініціюється й регулюється слідчим у межах його процесуальних повноважень та відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України [4].

Залучення спеціаліста до допиту відбувається у два окремі етапи: етап підготовки до допиту й етап безпосередньої участі в його проведенні.

На етапі підготовки до допиту слідчий має визначити, з якої наукової галузі необхідно залучити спеціаліста, а це залежить від характеру

кримінального провадження. Після цього слідчий повинен окреслити завдання, які постануть перед спеціалістом. Також слід надати залученому фахівцеві інформацію про особу, яку допитують, і обставини вчиненого правопорушення. На практиці під час підготовчого етапу спеціаліст надає слідчому консультації щодо оптимального проведення допиту, допомагає сформулювати запитання, вибудувати сам процес допиту (наприклад, у формі бесіди чи інтерв'ю або шляхом поєднання обох форматів). Крім того, спеціаліст може рекомендувати залучення іншого фахівця в разі, якщо питання виходять за межі його компетентності.

М. Щербаковський зазначає, що залучення спеціаліста до допиту значно підвищує його ефективність: фахівець допомагає слідчому коректно інтерпретувати спеціальну термінологію, яку використовує допитуваний, надає роз'яснення щодо інструкцій чи нормативних актів (якщо діяльність особи пов'язана з ними), а також сприяє визначенню доцільності призначення подальшої судової експертизи. Це дає змогу уникнути помилок інтерпретації та забезпечує об'єктивність процесу [5].

На етапі безпосереднього проведення допиту спеціаліст може бути присутнім під час його здійснення. Водночас слід зауважити, що спеціаліст у цьому разі виконує роль спостерігача й консультанта – сам допит проводить слідчий. Завдання залученого спеціаліста полягають у спостереженні за поведінкою допитуваного, перекладі або поясненні термінів, незрозумілих для слідчого, якими користується допитуваний, а також у контролі за психоемоційним і загальним станом здоров'я допитуваного.

На думку І. Пирого, на етапі проведення допиту завданням спеціаліста є звернення уваги на специфічні запитання та відповіді, а за потреби – фіксація відповідної інформації. Науковець наголошує, що залучений спеціаліст не повинен втручатися в сам процес допиту, навіть у випадках, коли допитуваний свідомо спотворює інформацію [6].

Протилежною є думка В. Яремчук, яка стверджує, що спеціаліст, залучений до самого етапу допиту, має право роз'яснювати слідчому показання, які надає допитуваний, ставити запитання тощо. Однак науковиця наголошує, що це повинно відбуватися під час вільної розповіді або ж на етапі питання / відповіді з дозволу слідчого [7]. Ми підтримуємо думку науковиці, але, на наш погляд, це краще робити саме під час вільної розповіді.

З вищевикладеного можемо зробити висновок, що під час проведення допиту, який є процесуальною слідчою дією, задіяні не лише слідчий і допитуваний, а й третя особа – спеціаліст. Серед науковців існує думка, що присутність третьої особи під час допиту може негативно вплинути на його результат. Це аргументується такими міркуваннями:

присутність третьої особи може ускладнювати процес встановлення психологічного контакту між слідчим і допитуваним; наявність більш обізнаної в певних питаннях особи (мається на увазі спеціаліст), ніж сам слідчий, може негативно вплинути на подальшу співпрацю в межах кримінального провадження між слідчим і допитуваним; недоцільно отримувати інформацію відразу від двох осіб одночасно. Ми підтримуємо цю думку лише в тій частині, що залучений спеціаліст може завадити встановленню психологічного контакту між слідчим і допитуваним. Однак, вважаємо, за умови належної підготовки до проведення допиту цього можна уникнути, і саме залучений спеціаліст може цьому посприяти.

В. Яремчук пропонує диференціювати залучення спеціалістів до проведення допиту за такими критеріями: за місцем роботи спеціалістів – їх можуть залучати з державних або недержавних підприємств, установ та організацій; за метою залучення спеціалістів під час допиту; за видом допомоги, яку надає спеціаліст (вибір спеціаліста здійснює слідчий залежно від потреб); за категорією допитуваної особи – залучення спеціаліста для допиту іноземних громадян, осіб із психічними або фізичними порушеннями, неповнолітніх; залежно від професії – до спеціалістів з особливими знаннями належать лікарі, перекладачі, хіміки, мистецтвознавці, IT-фахівці, економісти, будівельники, товарознавці, екологи, військові експерти та інші [8].

Ми частково погоджуємося з такою диференціацією. Щодо допиту неповнолітніх, то законодавець чітко визначив норми, у яких передбачено обов'язкове залучення спеціалістів і конкретизовано, які саме фахівці повинні бути присутніми під час допиту малолітньої чи неповнолітньої особи [9]. Щодо обрання спеціаліста для участі в допиті залежно від його професії, на нашу думку, у цьому випадку має місце дублювання дій слідчого. Залучення спеціаліста до допиту повинно здійснюватися залежно від матеріалів кримінального провадження і тих питань, у вирішенні яких спеціаліст має надати допомогу. Спеціаліст, залучений до допиту, повинен мати відповідну освіту, науково-практичний досвід і навички, які можуть бути корисними слідчому в його професійній діяльності.

Висновки

Проведений нами аналіз дозволив визначити, що роль залученого спеціаліста у підготовці та проведенні допиту є дуже значущою на етапі досудового розслідування. Спеціаліст повинен не лише фахово застосовувати свої знання, а й сприяти тому, щоб слідчий ефективно скористався ними. Як засвідчує вищевикладене, думки науковців щодо участі спеціалістів у допиті розділилися, тому це питання залишається дискусійним, що відкриває перспективи для подальших наукових досліджень.

Список бібліографічних посилань: **1.** Шрамко О. Види спеціальних знань, що використовуються під час розслідування корупційних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2. С. 176–180. **2.** Амеліна А. С. Форми використання спеціальних знань у процесі збирання доказів по податкових злочинах // Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 21–23. **3.** Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса : ТЕС, 2020. 371 с. **4.** Стратонов В. М. Психологічний контакт як засіб спілкування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 290–295. **5.** Щербаковський М. Г. Консультативна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 43–51. **6.** Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. **7.** Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Апостіль, 2015. 228 с. **8.** Яремчук В. О. Роль спеціаліста у проведенні допиту. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 204–211. **9.** Макарова О. П. Участь психолога в підготовці та проведенні допиту неповнолітньої жертви сексуального насильства // Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 черв. 2020 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 170–174.

Надійшла до редколегії 12.04.2025

Прийнята до опублікування 17.05.2025

Rodiuk O. V. Peculiarities of Involving a Specialist in the Preparation and Conduct of Interrogation at the Stage of Pre-Trial Investigation

The article provides a comprehensive analysis of the legal and practical framework for involving specialists in interrogation at the pre-trial investigation stage. It is noted that in the current conditions of crime investigation, the requirements for the quality of information collected and the objectivity of evidence are increasing. This necessitates the involvement of specialists from various fields of knowledge – criminologists, psychologists, doctors, linguists, teachers and others – with a view to improving the effectiveness of investigative actions. Specialists not only provide technical and methodological support for interrogation, but also contribute to a deeper understanding of the individual characteristics of the person being interrogated, which

allows for adaptation of communication tactics and minimisation of the risks of obtaining distorted information.

The specifics of legal regulation of the participation of specialists, including their procedural status, powers and responsibilities, are considered. The author analyses the stages of interaction between an investigator and a specialist: from preparation for interrogation to recording its results.

Particular attention is paid to the impact of the qualifications and level of competence of specialists on the reliability, completeness and evidentiary value of the information obtained. It is emphasised that taking into account the psychophysiological and psychological characteristics of the person being interrogated helps to reduce pressure, increase the informative value of testimony and respect for human rights.

The article substantiates the importance of an interdisciplinary approach in pre-trial proceedings based on the interaction of forensic science, legal psychology, psychophysiology and other related sciences. The methodological problems and organisational features of involving specialists, as well as the criteria by which the expediency of their participation is determined, are considered.

It is concluded that integration of expert knowledge into investigative practice is a relevant direction of increasing the efficiency of crime detection and strengthening the evidence base in criminal proceedings.

Keywords: specialist, interrogation, pre-trial investigation, special knowledge, forensics, evidentiary information, legal psychology, involvement of a specialist.

